

1968, 25. červen, Praha. - Stenografický zápis vystoupení Josefa Smrkovského k návrhu zákona o soudní rehabilitaci na schůzi Národního shromáždění.

[J.] Smrkovský: Soudružky a soudruzi, pochopitelně, že mluvím jako poslanec Národního shromáždění. Nerad používám velkých slov. Dnes však od této zásady musím upustit. Chci totiž nazvat naše jednání o návrhu zákona o soudní rehabilitaci vpravdě historickým. Tento zákon a na jeho základě provedené rehabilitační dílo může v naší zemi obnovit to, bez čeho je politicky a morálně zdravý vývoj civilizované společnosti nemyslitelný. Víru v právo a ve spravedlnost. Neboť jde jak o odčinění křivd a rehabilitaci nevinně či nepřiměřeně tvrdě odsouzených lidí, tak i o rehabilitaci těchto mravních hodnot a humánních zásad.

Je proto jen samozřejmé, že projednání tohoto zákona je pro každého z nás něčím víc než jen otázkou zákonodárného aktu. Je i vyjádřením postoje k minulosti, ale i k přítomnosti a budoucnosti celé naší společnosti.

Dovolte mi k tomu říci několik slov jako poslanci i jako člověku, který má nadto ještě zvláštní osobní vztah k obsahu i smyslu projednávaného zákona. Tento svůj vztah jsem vyjádřil počínaje svým vystoupením na lednovém zasedání ústředního výboru naší strany, kde jsem požadoval skoncovat s nedůslednou a nepoctivě prováděnou rehabilitací lidí odsouzených nezákonně v padesátých letech. I vás, soudružky a soudruzi poslanci, jsem ve svém nástupním projevu 18. dubna zde vyzýval, aby otázky rehabilitace byly zákonem vyřešeny co možná nejrychleji a označil jsem to za úkol, který musí a má mít v tomto shromáždění přednostní právo. Nuže, tohoto přednostního práva se zákonu o soudní rehabilitaci dostalo a myslím, že v plném souladu s vůlí celé naší společnosti, neboť kdy naposledy bylo v naší zemi sledováno s takovou netrpělivostí a napjatým očekáváním přijetí zákona jako právě v tomto případě?

Už tato skutečnost svědčí o jeho celospolečenském významu a závažnosti. Jestliže se dřívější nedůsledná a polovičatá rehabilitační opatření týkala jen malé části postižených občanů republiky, pak toto zákonné ustanovení bude mít obecný ráz. Tím bude vyjádřena nejen zásada o rovnoprávnosti všech občanů před zákonem, ale i společný osud komunistů i nekomunistů jako obětí deformací padesátých let. Neboť i tam v Ruzyni, na Pankráci, na Borech, v Leopoldově a jinde jsme si byli rovni. I tam byla část, a nejsem si jist, zdali horší, politické reprezentace všech stran a složek Národní fronty i angažovaných nestraníků. A jsem opravdu rád, že jako člen tohoto shromáždění mohu dnes pomoci splatit dluh, který má naše společnost vůči mým soudruhům a kamarádům z padesátých let.

Vítám upřímně přijetí zákona o soudní rehabilitaci i proto, že je vlastně jedním z prvních závažných činů, naplňujících akční program komunistické strany, který se stal výchozím dokumentem vládního programu i programu činnosti Národního shromáždění. Je jedním z prvních, opravdu hmatatelných činů naší nové polednové politiky. Přál bych si proto, abychom pod pojmem rehabilitace neviděli jen minulé křivdy, ale i současné poctivé úsilí tyto křivdy odstranit a vytvořit záruky, aby se již nikdy nemohly opakovat. Přál bych si proto, aby i pracovníci tisku, rozhlasu, televize i zpravodajského filmu vždy přistupovali k těmto složitým a bolestivým problémům způsobem, který napomůže k tomuto obrodnému úsilí. Jednostranné vyjevování temných stránek minulosti nemůže být samoučelem a konečným cílem. Nemůže ulpívat pouze na minulosti a stále a stále jít její rány, ale musíme především tyto rány hojit a zahlazovat všude tam, kde je to možné. A o to nám právě jde přijetím tohoto zákona, který vytváří možnosti, aby se tak stalo urychleně a co nejschůdnější cestou.

Věříme, že nás v tomto pozitivním úsilí budou ještě účinněji podporovat i pracovníci masově sdělovacích prostředků. Hovořím o této otázce proto, že před námi stojí nejen přijetí zákona o soudní rehabilitaci, ale i jeho přeměna v živou praxi, že před námi stojí úkol naplňovat humánní zásady tohoto zákona neméně humánní praxí, v níž ani msta, ani zákon revanše nemají místa. Neboť jen na zásadách lidskosti dosáhneme politického i mravního ozdravení celé společnosti, jen tak soncujeme s neblahými praktikami minulosti.

Tolik tedy k otázkám okolo zákona o soudní rehabilitaci. Nyní ještě několik slov k zákonu samotnému. Vyslovuji především svůj plný souhlas se zásadou individuálního přezkoumávání každého případu, na který se rehabilitační zákon vztahuje. Jen takový postup je zárukou, že budou rehabilitováni ti, na nichž byla spáchána křivda, nikoliv ti, kteří byli odsouzeni právem za skutečnou trestnou činnost proti republice.

Zákon dále obsahuje ustanovení, že v některých případech, kde docházelo při používání represí k neúměrným tvrdostem, budou rozhodnutí odstraněna přímo na podkladě zákona bez bližšího zkoumání. To je ustanovení velmi cenné. Vidím v něm nezbytné morální gesto této současné společnosti vůči nezákonně postiženým spoluobčanům. Dávám však v úvahu, zdali toto gesto by nemělo být ještě rozšířeno. Zdali by společnost sama, nikoliv jen na základě návrhu postižených resp. pozůstalých se neměla zamyslet a tedy přímo z podnětu generálního prokurátora přezkoumávat všechny případy, v nichž byl vynesen trest nejtěžší, případně i dlouholeté tresty na svobodě, řekněme nad 20 let, v každém případě tresty na doživotí.

Druhá moje poznámka se týká otázky odpovědnosti a postihu vůči těm jednotlivcům, kteří se aktivně podíleli na perzekuci nevinných občanů. Ze zákona vyplývá, že půjde jen o ty pracovníky, kteří se v různých funkcích podíleli přímo na trestním řízení. Znamená to, že zákon se vztahuje prakticky na pracovníky bezpečnosti, prokuratury a soudce. Toto ustanovení bude mít po mém soudu dvojí ohlas ve společnosti. Bude jednak kvitováno, že se i tímto viditelným způsobem oddělujeme od deformací a jejich přímých nositelů. Doufám přitom, že bude pochopeno, že vyvozujeme důsledky proti osnovatelům a vykonavatelům nezákonností převážně jen ve sféře pracovní, tj. jejich odvoláním z funkcí, pro jejichž výkon nemají potřebnou důvěru společnosti. K trestnímu postihu už ve většině případů probíhá promlčecí lhůta. To je třeba respektovat. Mám však na mysli i druhý ohlas; nepochybně totiž vznikne v naší veřejnosti otázka, proč zákon nepostihuje také politické pracovníky, představitele nejvyšších stranických a státních orgánů, o nichž je všeobecně známo, že oni byli velmi angažováni na nezákonnostech v našem životě, a pracovníci příslušných článků státního aparátu převážně že byli vykonavateli těchto nezákonností, i když pohřichu v řadě případů velmi aktivními a iniciativními.

Bude jistě třeba na jedné straně vysvětlit, že zákon může postihnout jen odpovědnost osob, přímo činných v trestním řízení, na druhé straně však bude třeba dát odpověď a politické zhodnocení odpovědnosti i vedoucích státních a politických činitelů. To učiní komunistická strana do konce tohoto roku. Tak rozhodl na květnovém zasedání ÚV KSČ, když se vážně začal zabývat otázkou politické odpovědnosti za minulé deformace.

Jen tak se budeme ještě viditelněji distancovat od staré neblahé praxe a osobní moci, jen tak budeme mít plně morální právo volat k odpovědnosti i ty, na něž se přímo zákon o soudní rehabilitaci vztahuje.

A závěrem ještě jedno osobní přání, osobní přání člověka, na něhož přímo dolehla nezákonná opatření padesátých let. Buďme důslednými a spravedlivými vykonavateli tohoto přijímaného zákona. Buďme důslednými bojovníky za nápravu křivd, buďme však stejně důslednými bojovníky proti všem náladám revanše, proti všem tendencím, které by mohly vést k novým křivdám, novým nezákonnostem a novým deformacím. Když se ve vzpomínkách vracím k padesátým létům, vždy přemýšlím nejen o těch ne více než několika stovkách aktivních osnovatelů a nositelů zvlů a bezpráví. Snad ještě daleko více přemýšlím o těch více než desetitisících rezolucí, které byly přijaty v závodech i v družstvech, úřadech i jiných institucích, a v nichž naši prostí lidé, přesvědčení o správnosti toho, co se děje, požadovali ještě tvrdší tresty, ještě nemilosrdnější represe. Přemýšlím o tom, jak zločinně se zde manipulovalo s vědomím lidí, jaká zlověstná atmosféra musela být vyvolána, aby se - byť na okamžik - podařilo ovlivnit duši našeho člověka a vyvolat v něm nedobré vášně.

Věřte mi, že nemohu na tyto věci, na toto memento minulosti nemyslet i v těchto dnech. Nemohu je nepřipomenout všem těm, kteří mají možnost vytvářet veřejné mínění a formovat postoj našich občanů. A to zdaleka nejsou jen oficiální političtí představitelé, jak tomu bylo v padesátých letech. Na tom se dnes aktivně a samostatně podílí i armáda pracovníků veřejných sdělovacích prostředků, lidí s velkými možnostmi, ale i neméně velkou odpovědností.

Obracím se proto nejen k vám, soudružky a soudruzi poslanci, ale i k lavicím vzadu, kde sedí představitelé této sedmé velmoci, s naléhavou výzvou: buďme na výši velkých humanitních příkazů doby, v níž žijeme. Nedopusťme, aby úsilí o návrat principů skutečného lidství do života naší společnosti bylo zkaleno novými projevy nehumánnosti. Nedopusťme - a to mi leží zvláště na srdci - aby zásahy proti těm, které bude tento zákon volat k odpovědnosti, jakkoli dolehly na jejich rodinné příslušníky, zejména na jejich děti a ženy.

Dovolte mi na závěr vyslovit přesvědčení, že 25. červen roku 1968 vejde důstojně do dějin nejen československého práva, ale i do historie úsilí lidu této země o vybudování socialistické společnosti, naplňující ideály demokracie a humanismu. (Potlesk.)

A PČR (A FS), f. NS IV, 24. schůze NS, t. zpr., s. 78-81. - Tisk. 4 s.